

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
Південноукраїнський державний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського

На правах рукопису

СОКОЛОВА Юлія Вячеславівна

**Коеволюційний розвиток
природи та суспільства
у концепції ноосфери В. І. Вернадського**

Спеціальність 09.00.03.

Соціальна філософія та філософія історії

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Одеса 1997

00752276 (Т)

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі філософії Одеської державної академії харчових технологій ім. М. Ломоносова

Науковий керівник доктор філософських наук
професор Чугуєнко В. М.

Офіційні опоненти доктор філософських наук,
професор Николко В. М.
кандидат філософських наук,
доцент Афанасьєв О. І.

Провідна установа Одеський державний університет
ім. І. І. Мечнікова

Захист відбудеться *25 квітня* 1997 року
о « » години на засіданні Вченої Ради К-050804 у Південноукраїнському педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського, Адреса: 270020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

Автореф зрат розісланий *22 бер.* 1997 р.

Вчений секретар

проф. Дмитрієва М. С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОБЛЕМИ. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Сучасний етап історії нашої цивілізації все частіше розглядається крізь призму глобальних проблем, які виникають внаслідок взаємодії складних та суперечливих процесів у системі «людина-суспільство-природа».

В умовах науково-технічної революції людська діяльність може бути оцінювана неоднозначно, все глибше стають суперечності між досягненням людського розуму та праці та хижацьким використанням природних ресурсів, забруднюванням середовища проживання.

Це дисертаційне дослідження присвячується теоретично актуальній та соціально важливій проблемі коеволюційного розвитку природи та суспільства у контексті гуманістичної та плідної ідеї В. І. Вернадського про умови переходу біосфери у ноосферу.

Наукова розробка даної проблеми необхідна нашому суспільству, яке знаходиться у стані не тільки економічної, політичної, духовної, але й екологічної кризи.

Важливість теоретичного аналізу проблеми обумовлена тим, що зміна існуючого положення у позитивний бік неможлива без теоретичного осмислювання та вироблення науково обґрунтованої стратегії розвитку природи та соціуму.

Для молодой, незалежної держави, якою є Україна, дуже актуальною являється реалізація проблеми не тільки екологічного, та соціального, але й духовно-морального відродження. Нове бачення концепції біосфери-ноосфери В. І. Вернадського, який був першим президентом Академії наук України, дає можливість по новому оцінювати взаємовідносини людини, суспільства та навколишнього середовища, переосмислювати багато соціальних пріоритетів, і цінностей, у тому числі пов'язаних з формуванням національної свідомості українського народу.

Вихід на новий теоретичний рівень усвідомлення соціально-екологічних проблем є необхідним, і тому роль та значення природнонаукової, філософської спадщини В. І. Вернадського важко переоцінити. Адже багато сучасних теоретичних поглядів на питання раціонального природокористування виходить з теорії біосфери-ноосфери В. І. Вернадського. В системі «соціум-

природа» у контексті становлення ноосфери важливе цілісне філософське тлумачення.

Аналіз природнонаукового та духовно-морального обґрунтування концепції біосфери-ноосфери В. І. Вернадського представляє значний інтерес при розгляді цілого комплексу проблем: соціальних, політичних, екологічних, філософських.

Цікавим та актуальним у дослідженні є вивчення загальної гуманістичної направленості концепції В. І. Вернадського у світлі проблеми олюднення науково-технічного прогресу та гуманізації сучасного технократичного суспільства. Екологічна проблематика давно зарахована ООН до разряду глобальних, постійно рекомендується розвивати дослідження, які всебічно висвітлюють цю проблему, щоб переосмислити існуючі моделі розвитку суспільства, природи, переробити їх у напрямку гармонізації.

Періоди соціальних потрясінь часто характеризуються активними спробами повернення до цінностей природи як до вищої істини, тому у дисертаційному дослідженні розглядаються не тільки природнонаукові, але й духовно-моральні аспекти концепції біосфери-ноосфери В. І. Вернадського у відношенні до сучасного суспільства, яке роздирається економічними, політичними, соціальними та екологічними суперечностями.

СТУПІНЬ ДОСЛІДЖЕННОСТІ ПРОБЛЕМИ

Спектр літератури як вітчизняної, так і зарубіжної з цієї тематики є достатньо широким. У нашій дисертаційній роботі враховані результати попередніх досліджень у сучасній філософській та природнонауковій літературі, проведена глибока та плідна праця з дослідження різноманітних аспектів проблеми, яка розглядається. Вивченню особистості В. І. Вернадського та величезного внеску, зробленого ним у природознавчі науки та філософію присвячені праці Д. П. Григор'єва, О. І. Гумілевського, Л. С. Берга, О. Л. Яншина, Р. К. Баландина, І. І. Мочалова, Н. Г. Холодного, О. Є. Ферсмана та інших.

Заслужують уваги дослідження українських авторів, які розкривають діяльність В. І. Вернадського в Україні, у тому числі заснування Української Академії наук. Це праці К. Л. Літовченка, С. М. Стойко, О. П. Папуши, М. П. Барабаша, В. С. Потя-

твника, Г. О. Пастернака-Таранушенко та інших.

Дослідженням біосфери як біологічної основи соціуму та колиски людської цивілізації займались О. І. Перельман, Є. І. Колчинський, М. М. Камшилов, М. І. Будико та інші.

Феномен людини у всій його багатобразності цікавив як вітчизняних так і зарубěžних філософів, теологів, медиків. Питання про суть людського «я», про взаємовідносини людини з навколишнім середовищем знайшло своє відображення у монографіях М. М. Мокляка, О. Д. Урсул, І. Т. Фролова, В. О. Лосенка, М. С. Дмитрієвої. Треба відмітити праці О. І. Мелуа, О. В. Місуно, В. Н. Казначєва, які розглядають космопланетарний феномен людини.

Спект філософського осмислення глобальних проблем, які стоять перед людством, у тому числі екологічної проблематики представлений працями В. М. Анучіна, О. Д. Сараєва, Г. Т. Дубініна, М. С. Голубця, А. І. Кавалєрова, В. М. Чугусько, З. В. Балабасвої та інших.

Соціальний аспект екологічних проблем глибоко та всебічно освітлений у працях Г. В. Платонова, Б. О. Грушина, Ю. Одум, О. А. Івакіна, Роберта Адлена, Б. Коммонєра, Ф. Рамаде та інших.

Значне місце у розумінні діалектики взаємодії соціуму та природи, а також взаємодії та взаємовпливу соціального у історичному процесі займають праці Н. Б. Оконської, Є. І. Колчинського, Г. В. Платонова, Т. В. Карсаєвської, М. Ю. Іванова, В. П. Тугарінова, Н. Ф. Тарасенка. Роздивленню біосфери як двох взаємозв'язаних та взаємозалежних компонентів природно-історичного розвитку також присвячена велика література. Заслуговують уваги праці В. М. Барякіна, Н. Н. Моїсєєва, М. М. Камшилова, Є. В. Гірусова та інші.

Разом з цим необхідно відмітити, що проблема коеволюційного розвитку соціуму та природи у контексті ноосфери ще не знайшла відповідного висвітлення у вітчизняній літературі.

Це обумовило мету та завдання цього дослідження.

Мета дослідження — визначення концепції біосфери-ноосфери В. І. Вернадського при розгляді коеволюційного розвитку природи та суспільства як важливого компонента формування нового екологічного, «ноосферного» мислення.

Завдання дослідження — виявлення філософського, соціального та екологічного аспектів ноосферогенезу, як біосоціального процесу; визначення природнонаукових та світогляд-

них основ концепції біосфери-ноосфери В. І. Вернадського; розгляд формування ноосферного мислення, у світлі соціально-економічних та духовно-моральних змін у сучасному суспільстві.

Об'єкт дослідження — концепція біосфери-ноосфери В. І. Вернадського у контексті природно-історичного розвитку природи та соціуму.

Предмет дослідження — коеволюційний розвиток природи та суспільства у контексті концепції ноосфери В. І. Вернадського.

МЕТОДОЛОГІЧНА ТА ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДИСЕРТАЦІЇ

Теоретичною базою дослідження є праці В. І. Вернадського, а також філософські та природно-наукові праці з проблем біосфери та ноосферогенезу, біоетики.

У роботі використані такі методи дослідження: конкретно-історичний, системний. Розглядаються праці сучасних вітчизняних та зарубěžних авторів з проблем ноосферогенезу та коеволюційного розвитку природи та суспільства. Як фактичний матеріал автор використовує епістолярну спадщину В. І. Вернадського, гемуари, а також архівні матеріали.

НАУКОВА НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ

У дисертації досліджується концепція біосфери-ноосфери у контексті коеволюційного розвитку природи та соціуму. Результати конкретизуються автором у положеннях, які мають певну новизну та виносяться до захисту:

— вчення В. І. Вернадського про ноосферу складає методологічну основу сучасного екологічного мислення, надає можливість нової оцінки ролі людини та соціуму у процесі еволюції природи та суспільства;

— заперечується думка дослідників про те, що В. І. Вернадський визначав другорядність філософії;

—вивченням становлення ноосфери як біосоціального процесу В. І. Вернадський спонукав нове природниче та філософське бачення основ формування екологічного мислення;

—як один з найважливіших критеріїв ноосферогенезу, може бути названий ступінь управління людиною соціальними процесами та доцільність освоєння навколишнього середовища;

—у процесі становлення ноосфери необхідно врахувати біологічний та соціальний аспекти їх взаємовпливу та взаємозалежності.

Вони розкривають критичний стан у розвитку суперечностей природно-історичного процесу взаємодії соціуму та природи. Обумовлюють необхідність свідомого перетворення біосфери людським розумом та працею; розуміння співвідношення суспільства та біосфери як взаємовпливових компонентів єдиної структурної цілісності має методологічну перевагу щодо їх ізольованого розгляду. Воно має науково-теоретичне та практичне значення, тому що сприяє розробці адекватного підходу до вирішення екологічних проблем та гармонізації взаємовідносин суспільства та природи.

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Проблема коеволюційного розвитку природи та суспільства у контексті теорії біосфери-ноосфери В. І. Вернадського є предметом соціально-філософського, інтегративного дослідження. Здійснена робота сприяє осмисленню ідеї співдружності у розвитку людини та навколишнього середовища, що може стати основою для формування ноосферного мислення, необхідного при вирішенні глобальних, в тому числі екологічних проблем. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що вивчення концепції ноосферогенезу, дружності у розвитку біологічного та соціального дозволяють адаптувати вирішення глобальних проблем /в тому числі екологічних/ до рівня повсякденного мислення. Розуміння взаємовпливу та взаємозалежності людини /соціуму/ і природи повинне стати невід'ємною компонентою менталітета суспільства.

Філософський підхід до вирішення поставлених завдань

може сприяти розвитку та збагаченню конкретно-наукових дисциплін, з точки зору яких розглядається поставлена проблема.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі у середніх та вищих учбових закладах, у відповідних розділах філософії, етики та природних наук.

АПРОБАЦІЯ ПРАЦІ

Основні положення дисертаційного дослідження містяться у доповідях та виступах дисертанта на міжнародних, всеукраїнських, регіональних, вузовських конференціях: «Проблеми научного і технічного творчествa». Одеса, 1992; «Теорія, методологія і практика научного і технічного творчествa», Одеса, 1993; «Проблеми неперервного освітнього процесу на сучасному етапі», Тирасполь, 1993; «Гуманізація освіти в технічному вузі», Донецьк, 1994; «Історія науки і техніки: проблеми дослідження, гуманізації освіти», Дніпропетровськ, 1994; «Проблеми взаємодії гуманітарного знання на сучасному етапі розвитку науки. Гуманітарне освітнє в технічному вузі», Одеса, 1994; «Взгляд в будущее: молодежь, общество, цивилизация», Одеса, 1996.

СТРУКТУРА ПРАЦІ

Дисертація складається з вступу, трьох розділів з висновками, закінчення та списку використаної літератури.

ЗМІСТ ПРАЦІ

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми в умовах молодої української державності, визначений ступень її дослідженості у вітчизняній та зарубіжній літературі. Сформульовані ціль та завдання дисертаційного дослідження, наукова

новизна, теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження.

У першому розділі «Природно-наукові та духовно-моральні основи концепції ноосфери» роздивляються методологічні основи проблеми, яка розглядається.

Аналіз умов виникнення концепції ноосферогенезу та факторів, які впливають на її формування, позначає основні категорії та поняття дисертаційного дослідження.

Перший параграф — «Філософські погляди В. І. Вернадського на пізнання природи як світоглядна база концепції ноосфери» присвячен світорозумінню вченого, природно-науковим та філософським основам ноосферної концепції.

Враховуючи, що теорія ноосферогенезу стала вінцем світоглядних шукань В. І. Вернадського ми приходимо до висновку, що специфічне розуміння вченим філософії проводиться в порівнянні з природно-науковим знанням, а також відношення до філософського синтезу, в якому раціональні моменти попередніх філософських поглядів входять у наступні через їх удосконалення.

Розроблені вченим філософські проблеми природознавства, на наш погляд, закладають теоретичні передумови інтегративного, міждисциплінарного підходу до вирішення глобальних, у тому числі екологічних, проблем.

При подоланні розриву між природно-науковим знанням та філософським ставиться під сумнів думка, яка зустрічається у літературі, про «другорядність» філософії у порівнянні з природними науками, що приписується В. І. Вернадському.

В концепції В. І. Вернадського визначаються такі основні принципи наукового світогляду, які реально діють у науковому пошукові вченого: принцип матеріальній єдності миру, взаємозв'язок природних явищ та фундаментальний, загальнометодологічний принцип розвитку.

Головним для вченого є принцип невичерпності матерії для пізнання. Аналіз філософських поглядів В. І. Вернадського буде не повним без вивчення духовно-моральної атмосфери, в якій вони формувалися.

У другому параграфі «Космізм як одне з духовно-моральних джерел концепції ноосфери» є уявлення про космізм, як певний орієнтації у філософії та духовній культурі, в основі якої лежить світогляд єдності людини, людства та Всесвіту.

Онтологічні та гносеологічні основи слов'янського косміз-

му, його історичний шлях від ранніх слів Янофілів через «сознание всепроникающей связности и единства Вселенной» О. С. Хом'якова, який розглядав «соборність», тобто цілісність мислення та сприйняття буття у якості центрального моменту своєї філософії, до В. С. Солов'єва, який створив самобутню закінчену систему світобудови, виступаючим мотивом якої була концепція всеєдності. Вони походять до ідей античного платонізму, а далі — до міфологічних систем давніх цивілізацій.

Світогляд В. І. Вернадського багато в чому співзвучний філософії космізму. У процесі розвитку думки про нерозривність людини та всесвіту, вчений прийшов до висновку, який є співзвучним сучасним уявленням. Космічність та вічність життя, єдність живої речовини, людини та природи мають сучасне звучання — це золотий фонд ідей, який має бути широко використаний при розробці екологічного мислення та установленні пріоритету загальнолюдських цінностей.

Феномен космізму може бути розглянений як особливий напрямок розумної діяльності, що орієнтується на космопланетарне спілкування, на космопланетарну проєкцію, координатами якої є не тільки культурологічна послідовність, але й суверенітет мислячої особливості. Глибока спадкоємність ідей космізму з філософією та культурою Сходу та Заходу, характеризує космізм, який зробив значний вплив на формування наукового та морально-етичного світоприймання В. І. Вернадського.

На відміну від багатьох представників космізму у В. І. Вернадського бракує аналізу духовно-моральних характеристик та релігійно-філософських пошуків людини. Кільце мікрокосму людини присутнє в його дослідженнях лише у проблемах цефалізації та ноосферогенезу. Проте слід відмітити високий гуманізм, переконаність В. І. Вернадського у особливому космічному призначенні людини.

У третьому параграфі «Вчення про біосферу та проблеми коеволюції природи та суспільства як природнонаукова основа концепції ноосфери» світогляд видатного натураліста та мислителя присутній у контексті цілосного та закономірного характеру розвитку людини як біологічного виду у сукупності з соціальним розвитком.

Вчення В. І. Вернадського висвітлює роль біогеохімічних процесів у формуванні та розвитку поверхні планети, про живу речовину, про якісну різницю біогенного та антропогенного

круговороту речовини та енергії у природі, геологічну роль розуму та праці людини у процесі становлення ноосфери.

Нами уточнюється та досліджується понятійний апарат, використаний В. І. Вернадським /жива та косна речовина, біосфера, ноосфера, природне тіло/. Відмічається, що сучасна концепція ієрархічних рівней організації біосфери базується на ідеї про різні стани простору та часу, що була висловлена ще Л. Пастером у його вченні про біосферу, здійснюється порівняльний аналіз понять «біосфера», «антропосфера», «фізико-географічна оболонка».

В історичному контексті важливим є три якісно різних обміна речовин, енергії та інформації, характерні для різних періодів існування людини у біосфері. Особливо цікава проблема цефалізації /еволюція нервово-психічної організації організмів, яка веде до становлення та удосконалення людини/. Відмічається, що вчення про біосферу може бути природно-науковою основою теорії взаємодії та взаємовпливу суспільства та природи, біологічного та соціального в процесі становлення біосфери, поглиблюючи та конкретизуючи уявлення про взаємозв'язок живого та неживого, еволюції живого у біосфері, як закономірному етапі розвитку матерії.

Тесний зв'язок понять «біосоціальна еволюція» та «ноосфера» може бути розкритим через аналіз структури цих понять. Відмічені етапи розвитку ноосфери /від реліктового через спонтаннопрактичний, до етапу екологічних дисонансів та через їх вирішення до креативного етапу, який має направити біосоціальний розвиток людства/.

У другій главі «Соціально-філософський та біологічний аспект концепції ноосфери В. І. Вернадського» автор стверджує ідею про те, що соціум та природа, як дві відночасно вивчені у своєму функціонуванні та розвитку системи, є симбіозом «соціум-природа», який являє собою складне перетинення прямих та зворотних зв'язків, та потребує якісно іншого підходу при розгляданні, ніж кожна з них окремо.

У першому параграфі «Роль соціального та біологічного факторів у становленні «сфери розуму» аналізується історичний підхід В. І. Вернадського до дослідження системи «природа-соціум-людина», який дозволяє йому розглядати цю систему діалектично. Виявляючи вплив людини на природу: вчений послідовно обґрунтовує гуманістичну сутність вчення про ноосферу, суспільний характер людського розуму та трудової

діяльності людини в контексті становлення ноосфери. Нами відмічається, що з виникненням ноосфери виявлює себе зовнішня форма доцільності, яка властива лише свідомості, розуму, що направляє діяльність людини.

У дисертації відмічається, що проблема ноосферогенезу зв'язана з комплексним вивченням людини та суспільства у певний історичний період. При цьому пропонується розглядати процес переходу до ноосфери у контексті розвитку біологічного та соціального, тому що соціальний субстрат /людина та суспільство/ мають біологічну основу. Відмічається, що ноосферогенез припускає удосконалення біосфери «розумом та працею» відповідно з біологічними нормами та соціоприродними закономірностями.

Концепція розвитку людини виконує певні методологічні функції та служить теоретичною основою аналізу біологічного та соціального рівней організації живої матерії у процесі зміни та удосконалення біосфери «розумом та працею людини» відповідно з біологічними нормами та соціоприродними закономірностями.

Підкреслюється, що при аналізі діалектики соціального та біологічного важливе значення має категорія опосередкування, тому що важливішою стороною співвідношення у ноосферогенезі є вплив соціального на свою біологічну основу.

Поняттям про єдність людини та природи пройнятий увесь світогляд В. І. Вернадського, проте людина розглядається ним тільки як частина біосфери; специфіка впливу суспільства на природу відходить у нього на другий план. Але у наш час дослідження біосоціальних проблем у світлі вчення В. І. Вернадського про біосферу її трансформації у ноосферу особливо актуальне, тому що форми антропогенного впливу на біосферу визначають її перспективи розвитку, якісні та еволюційні параметри навколишнього середовища та його

компонентів, тобто природно-ресурсні основи розвитку цивілізації.

У другому параграфі «Соціально-філософський та історичний зміст поняття «ноосфера» формулюється поняття «ноосфера», яке є однією з складніших проблем всього вчення про біосферу-ноосферу. Завдання, поставлене дисертантом, полягає в тому, щоб розкрити зміст цього поняття. Методологічним орієнтиром в вирішенні завдання в дисертації виступає принцип єдності історичного та логічного. Відмічається, що поло-

ження про єдність біосфери та людства є головним у логічному змісті поняття «ноосфера», яке виражає загальну закономірність становлення нового етапу організованості біосфери. У зміст цього поняття можуть бути включені не тільки загальні умови стану етапу розвитку біосфери, але й фактори цього становлення.

Виявлення єдності біосфери та людства припускає аналіз ролі соціальних умов. Ноосферогенез не протистоїть базисним біосферним процесам, а означає їх синтез до структури соціальної форми руху матерії, який припускає екологічну гармонізацію людини та навколишнього середовища.

Ноосфера нерозривно зв'язана з розумовою діяльністю людини та визначається нею. Можливо також провести деякі аналогії у структурі біосфери, яка не тільки сама живе, але й є областю впливу живого на неживу природу. В цілому біосфері можливо характеризувати як сферу взаємодії та взаємовпливу живого та неживого. Ноосфера, відповідно, не тільки суспільство, яке володіє могутністю колективного розуму, але й область природи з впливом різноманітної діяльності суспільства.

Біосфера та ноосфера — це області взаємодії соціуму та природи. Сфера розуму в значній мірі поширює межі біосфери, тому що її функціонування пов'язане з появою та еволюцією розуму. Одним з визначальних факторів є духовне життя людської особистості у її соціальному проявленні. Відмічається також те, що ноосферний стан природи та соціуму припускає реалізацію оптимального сполучення нормального функціонування біосфери та задоволення потреби соціуму у технічному прогресі. Однак навіть сформуючись ноосфера не буде уявляти собою застиглу гармонічну систему. Бо вона містить певну суперечність.

У параграфі третьому «Структура та перспективи ноосферогенезу» розглядається процес становлення «сфери розуму» в інтегративній точці зору, а також структура цього процесу, світогляд В. І. Вернадського у контексті вивчення перспектив становлення ноосфери.

Формування вчення В. І. Вернадського є важливим прикладом інтеграційних процесів, які характеризують сучасний науково-технічний прогрес. Розвиток суспільства, як природно-історичний процес є підготовчим етапом становлення ноосфери. Але якісне формування ноосферного стану суспільства можливе лише тоді, коли наука почне виявляти себе через

соціально корисну працю.

Тільки цивілізоване, соціально об'єднане людство, яке керується науковою думкою, може переробити біосферу у новий, якісно інший стан — ноосферу.

У третій главі «Проблеми ноосфери та майбутнє цивілізації» підкреслюється роль антропогенного впливу на природу та деякі особливості сучасної екологічної ситуації.

У параграфі першому «Ноосферогенез як природносоціальне явище», йде мова про ідею синтезу та інтеграції наук, необхідних для осмислення шляхів раціонального природокористування. У вивченні проблеми «людина-природне середовище» спостерігається тенденція до переходу від дослідження її окремих аспектів до цілісного філософського тлумачення.

Умови науково-технічної революції потребують якісного перегляду діяльності людини /мова йде про компенсацію негативних наслідків нераціонального природокористування/. Для розуміння необхідності оптимізації біосфери в процесі ноосферогенезу, треба зупинитись на так званих глобальних проблемах, які стоять перед людством. Глобальні, у тому числі екологічні проблеми, відображають кризу взаємодії людини та навколишнього середовища. Гармонічне вирішення проблем, до якого би роду процесів вони не мали відношення, у тому числі енергетична, демографічна, екологічна та інші повинне означати повну відповідність розвитку суспільства законам та принципам саморозвитку біосфери.

У параграфі другому «Концепція ноосфери та філософський аспект екологічного знання» вивчається комплекс проблем, пов'язаних з природоперетворюючою діяльністю людини у аспекті ноосферогенезу як природносоціального явища уточнюється поняття «екологія», «біосоціальна криза», у зв'язку з концепцією ноосфери В. І Вернадського, яка науково обґрунтовує якісні зміни у взаємодії суспільства та природи під впливом діяльності людини. розглядаючи живу та неживу природу як цілісну систему, у якій людина може бути у якості активного суб'єкту.

Вихідні форми антропогенної взаємодії з біосферою, їх віддалені природні та ще більш віддалені соціальні наслідки визначають перспективи біосфери, її стан, якісні та еволюційні параметри навколишнього середовища та його компонентів: тобто мова йде про природосумність соціуму та навколишнього середовища.

Філософські аспекти екології як комплексної сфери наукового знання, що охоплює різні боки взаємодії з навколишнім середовищем, вже у значній мірі техногенно зміненим, поняття «біосфера» у зв'язку з антропогенною діяльністю людини та соціоприродні взаємодії завжди були предметом глибокого філософського інтересу. Філософський погляд на сучасну екологічну ситуацію може виявитися плідотворним для самої постановки екологічної проблеми, більш глибокого та всебічного осмислення її, та вироблення оптимальної екологічної стратегії у масштабах держави.

Формування нового екологічного «ноосферного» мислення повинне стати відправною крапкою у вирішенні сучасної екологічної ситуації. Необхідність синтезу різних наук для вирішення екологічної проблеми не виключає завдання розробки екологічних пріоритетів у сучасному науковому знанні.

Філософія здібна внести свій вклад у методологічний аналіз досягнень науки та техніки, які служать основним інструментом перетворення навколишнього середовища, та в осмислення необхідності ціннісної переорієнтації суспільства, створення нового менталітету у зв'язку з загрозою екологічної катастрофи. Разом з цим аналізується зміст понять «екологічна етика», «екологічний світогляд».

У закінченні дисертації підсумовується проведена робота та окреслюється перспектива подальшого вивчення проблеми.

Слід також доповнити, що для розвитку молодшої держави, якою є Україна, актуальним та важливим є вирішення екологічного питання у зв'язку з економічними та соціальними.

Список опубликованных научных работ дисертанта:

1. Проблемы формирования творческой личности в системе «ученик-учитель» // Теория, методология и практика научного и технического творчества. Материалы междунаучно-практического конф. / сентябрь 1993 / — Одесса, 1993. — с. 18.

2. О проблемах естественных наук в преподавании философии // Теория, методология и практика научного и технического творчества. Материалы междунаучно-практического конф. / — Одесса, 1993. — с. 12.

3. Гуманизация профессиональной подготовки в высшей школе // Материалы междунаучно-методического конф. «Проблемы непрерывного образования на современном этапе» / 24-27 августа 1993 / Сб. статей. — Тирасполь, Молдова, 1993. — с. 39 — 41.

4. Философско-мировоззренческие аспекты гуманитаризации технического образования // Гуманизация образования в техническом университете. Материалы региональной научно-методической конференции / 1-4 февраля 1994 / — Донецк. — с. 114.

5. Теория ноосферы В. И. Вернадского как элемент гуманитаризации технического знания // История науки и техники: проблемы исследования преподавания, гуманитаризации образования. Материалы Всеукраинской научно-методической конф. / 25-27 мая 1994 / — Днепропетровск, 1994. — с. 46.

6. Гуманизм как элемент культуры в творчестве В. И. Вернадского // Проблемы взаимодействия гуманитарного, естественнонаучного и технического знания на современном этапе развития науки. Гуманитарное образование в техническом вузе // Тезисы научно-практической конференции молодых ученых / июль 1994 / — Одесса, 1994. — с. 75 — 76.

7. Молодежь и современные проблемы цивилизации // Молодежь на пороге третьего тысячелетия: поиск приоритетов. Материалы междунаучно-практического конф. / июнь 1995 / — ч. 2. — Одесса, 1995. — с. 10 — 11.

8. В. И. Вернадский и Украинская академия наук // Тезисы докладов 55-й научной конференции. — ч. 2. — Одесса: Издво ОГАПТ, 1996, с. 224.

9. Славянский космизм и ноосфера. — Деп. в ИНТБ Украины 04. 11. 96, №2162 — УК —96. — 12 с.

10. Проблема оптимизации биосферы в контексте наследия В. И. Вернадского. — Деп. в ИНТБ Украины 04. 11. 96, №2163 —

СОКОЛОВА Ю. В.

Козволюционное развитие природы и общества в концепции ноосферы В. И. Вернадского

Диссертация на соискание степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03. социальная философия и философия истории. Южноукраинский педагогический университет им. К. Д. Ушинского, Одесса, 1997.

Защищается рукопись диссертации и публикации, в которых рассматривается козволюционное развитие природы и общества в концепции ноосферы В. И. Вернадского.

Доказывается, что учение о ноосфере В. И. Вернадского может стать методологической основой современного экологического мышления, дает возможность новой оценки роли человека и общества в процессе эволюции природы и социума.

Показана необходимость рассмотрения становления ноосферы как биосоциального процесса.

Ключевые понятия: биосфера, ноосфера. Биосоциальное развитие, биосоциальный кризис, экологическая этика, экологическое сознание.

1. Гуманизм как элемент культуры в творчестве В. И. Вернадского // Проблемы взаимодействия гуманитарного, естественнонаучного и технического знания на современном этапе развития науки. Гуманитарное образование в техническом вузе // Тезисы научно-практической конференции молодых ученых / июль 1994 / — Одесса, 1994. — с. 75 — 76.

2. Молодежь и современные проблемы цивилизации // Молодежь на пороге третьего тысячелетия: проблемы, приоритеты. Материалы междунаучно-практ. конф. / июль 1995 / — ч. 2. — Одесса, 1995. — с. 10 — 11.

3. В. И. Вернадский и Украинская академия наук // Тезисы докладов 55-й научной конференции. — ч. 2. — Одесса: Издво ОГАПТ, 1996, с. 224.

4. Славянской космос и ноосфера. — Деп. в НТБ Украины 04. 11. 96, №2167 — УК — 96. — 12 с.

5. Проблема активизации биосферы в контексте наследия В. И. Вернадского. — Деп. в НТБ Украины 04. 11. 96, №2163.

RESUME .

Sokolova U. V. U.I. Vernadsky's conception of noosphera about problem of co-evolutionary development of nature and society.

The Dissertation for applying for the scientific degree of the bachelor of the Philosophical Sciences on speciality 09.00.03. Social Philosophy and Philosophy of History, South Ukraine Pedagogical University, Odessa, 1997.

Author of the dissertation depends Dissertation and published works in which co-evolutionary development of nature and society is being considered essens of noosphera, its strukture, historical modifications of biosphera, main stages of development in process of noospherogenesis is being reveal.

It is demonstrated development of ecological consciousness, ideas of co-evolution and humanys bio-social progress.

Process of formation of noosphera as necessary part of humanys development.

Keywords: biosphera, noosphera, bio-social crisis, ecological consiousness.

Подп. к печати 20.03.97г. Формат 60x84 1/16.

Объем I, Оп. л. 0, Уч. изд. л. Заказ № 106/3. Тираж 100 экз.

Гортипография Одесского управления по печати, цех №3.

Ришельевская 47.

436068

AB 37.339